

Ať si Berana vezmou, doma je nebezpečný¹

STANISLAVA VODIČKOVÁ

Život Josefa kardinála Berana obsáhl celé moderní dějiny našeho státu. Narodil se na sklonku epochy Rakouska-Uherska a patřil ke generaci, kterou formovaly ideje humanismu a patriotismu první republiky. Pro oba totalitní režimy se stal nebezpečným člověkem. Nejprve jej nacisté tři roky „převychovali“ v koncentračním táboře Dachau. Po válce, kdy již byl ve funkci arcibiskupa pražského a primase českého, v něm viděla nepřítele také komunistická moc. Poúnorový režim jej jako „reakčního klerofašistu“ dehonestoval v tisku, později jej uvrhl do domácího vězení, internoval čtrnáct let na různých místech republiky a nakonec jako nežádoucí osobu vyhostil do exilu. Měl upadnout v zapomnění – místo toho je jedním z nejznámějších mučedníků-vyznavačů² a významnou morální autoritou v novodobé české historii. Od jeho narození letos uplyne 120 let.

RODINNÝ FUNDAMENT

Josef Beran se narodil v sobotu 29. prosince 1888 jako první z dětí v rodině plzeňského učitele. Jeho otec patřil ke kantorům, kteří se hlásili k české národnosti a zároveň ke katolické církvi. Tato kombinace byla nepříznivá, protože český patriot měl v monarchii ztížený kariérní postup a zároveň jako katolický věřící vybočoval z řad vlasteneckých učitelů, kteří vnímali katolickou církev jako příliš pro-

vázanou s rakouskou monarchií. Přesto zůstal kantor Beran věrný svým prioritám a postupně si svědomitou prací získal uznání svých nadřízených a taktním přístupem i sympatie kolegů z učitelského sboru.

Ačkoliv rodina postavením náležela k měšťanskému stavu, nemohla pro ni mzda učitele v provinčním městě monarchie stačit, takže Beranovi často trpěli hmotným nedostatkem. Sociální situace rodiny stejně jako

vzorci chování rodičů měly určující vliv na charakter mladého Josefa Berana a daly jeho povaze výrazný rys – skromnost, nenáročnost, hluboké sociální cítění a mravní pevnost.

VYZRÁVÁNÍ

Po ukončení gymnázia se Josef Beran rozhodoval o svém budoucím povolání, pomýšlel na studium medicíny, ale stále si nebyl volbou jist. Svěřil se profesorovi náboženství Aloisi Ku-

1 Tento výrok pronesl komunistický politik Jiří Hendrych (1913–1979) na jednání nejužšího vedení ÚV KSČ dne 2. února 1965. In: KAPLAN, Karel: *Těžká cesta. Spor Československa s Vatikánem 1963–1973*. CDK, Brno 2001, s. 30.

2 Termínem mučedník se označuje světec, který byl vystaven dlouhodobému pronásledování pro svou víru, vyznavačem ten, jenž prožil život ve svatosti.

Profesorský sbor Teologické fakulty Univerzity Karlovy v roce 1936–1937. Josef Beran stojí v druhé řadě první zleva.

Foto: SokA Plasy

drnovskému,³ který dal jeho uvažování nový směr. Shledával totiž u Berana veškeré předpoklady pro to, aby se stal dobrým knězem, a nabídl, že jej doporučí pro studium teologie v Římě. Najednou se všechny pochybnosti rozplynuly a bylo rozhodnuto. Po prázdninách v roce 1907 dorazil Beran do Říma.

Celé římské období pro něj znamenalo velkou zkušenost a výrazně ovlivnilo jeho duchovní růst. Upevnil se ve svém rozhodnutí zasvětit život Bohu, získal zde intelektuální rozhled a poznal univerzální dimenzi církve.

Pro svou duchovní vyzrálou, hloubavou povahu a vnitřní sebekázeň byl vysvěcen na kněze už ve čtvrtém ročníku studia. Kněžské svěcení přijal v sobotu 10. června 1911 v bazilice sv. Jana v Lateráně a svou římskou primici sloužil v kostele sv. Jana Nepomuckého u České koleje o den později. Dne 2. prosince 1911 získal licenciát, v červnu 1912 dovršil studia doktorátem teologie a mohl se po pěti letech konečně vrátit domů.

Po návratu pracoval v různých funkcích církevní správy, publikoval odborné texty, psal prózu, překládal

beletrii s duchovním obsahem a přednášel. Aktivně se věnoval pastoraci, byl vyhledávaným zpovědníkem a exercitátorem. Pedagogické nadání uplatnil jako katecheta a pozdější ředitel škol Kongregace chudých školních sester de Notre Dame. V roce 1927 byl za zásluhy jmenován arcibiskupským notářem. Zlom v jeho životě nastal v roce 1932, kdy se stal rektorem pražského arcibiskupského semináře a krátce před nacistickou okupací profesorem pastorální teologie na Teologické fakultě Univerzity Karlovy.

3 Alois Kudrnovský (1875–1955), římskokatolický kněz, filozof, politik, redaktor, univerzitní profesor, arcibiskupský konsistorní rada, prelát a kanovník u Všech svatých v Praze. Teologická studia absolvoval v Římě, kde byl v roce 1901 vysvěcen na kněze. Zpočátku působil jako učitel náboženství také na českém státním gymnáziu v Husově ulici v Plzni. V říjnu 1919 se stal profesorem Teologické fakulty Karlovy univerzity. V roce 1923 byl papežem Piem XI. jmenován tajným papežským komořím.

GYCHOVATELEM KNĚŽSKÉHO DOROSTU

Napjaté národnostní vztahy mezi Čechy a Němci se v druhé polovině třicátých let promítly také do církevní sféry. Česká a německá teologická fakulta se společným seminářem v Dejvicích koexistovaly až do roku 1938 bez velkých těžkostí, přestože první národnostní rozbroje se objevily krátce po nástupu Hitlera k moci. V průběhu let se vztahy mezi studenty stále více politizovaly, až přerostly ve vzájemné osočování z mravnostních deliktů. Situace vyvrcholila v létě 1938, kdy mělo devatenáct německých bohoslovců přijmout kněžské svěcení. Většina z nich trávila velikonoční svátky ve svém rodišti a byla svědky masivní podpory Sudetoněmecké strany (SdP)⁴ mezi svými krajany. Po návratu do Prahy se rozmýšleli, jestli mají do strany také vstoupit. Radili se s profesorem P. Eduardem Winterem⁵ a P. Karlem Hilgenreinerem,⁶ kteří jim vstup do SdP doporučili. Rektora Berana bohoslovci o svém rozhodnutí informovali, poukazovali na ztotožnění německého národa s touto politickou stranou a svůj vstup do SdP obhajovali snahou neztratit kontakt s ná-

rodem. Tisk o připojení bohoslovců k platformě národního socialismu informoval a chargé d'affaires pražské nunciatury Pietro Ciriaci⁷ na tuto okolnost upozornil Svatý stolec. Papež Pius XI.⁸ rozhodl, že za těchto okolností nebude německým bohoslovcům udělen souhlas s vysvěcením. Dotčení studenti nařkli kardinála Kašpara a rektora Berana, že záměrně poškozují německé vlastence, ale nakonec svou deklarovanou příslušnost k SdP zrušili. Událost v semináři přispěla k vyhocení národnostních sporů.

Po podpisu mnichovské dohody a záboru pohraničí bylo doporučeno seminaristům, kteří přijali říšskoněmecké občanství, aby dostudovali na některé z říšskoněmeckých univerzit. Do dejvického semináře se vrátili už jen Češi.

DOBA OKUPACE

Vznik protektorátu Čechy a Morava přinesl české teologické fakultě i semináři první vážné problémy. Po uzavření českých vysokých škol a předpadení kolejí v listopadu 1939 byl také seminář v Dejvicích v ranních hodinách obsazen německými vojáky, kteří prohledávali pokoje bohoslovců.

Marně rektor Beran bránil své svěřence, dvacet seminaristů, většinou z nejvyšších ročníků, odvezli k výslechu do ruzyňských kasáren, odkud byli nakonec večer propuštěni. O rok později postihla církev těžká rána – v pondělí 21. dubna 1941 zemřel Karel kardinál Kašpar. Svatý stolec nepodleh nátlaku nacistů, odmítl jmenovat arcibiskupem Němce a raději nechal tento post neobsazený. Brzy došlo k rozsáhlým perzekucím duchovních a k vlně zatýkání, která dosáhla vrcholu v době heydrichiády. Část duchovních skončila ve věznicích a další na „převýchově“ v koncentračních táborech. Mezi zatčenými byl také rektor kněžského semináře Josef Beran.

STŘET S NÁRODNÍM SOCIALISMEM

Josef Beran se nezapojoval do ozbrojeného odboje, jako rektor semináře měl na starosti studenty, o jejichž základní potřeby i bezpečí se musel starat. Přesto v něm nacistický režim viděl možnou hrozbu. Gestapo znalo okolnosti jeho působení v semináři před záborem Sudet i v době okupace, vědělo o jeho člancích v tisku, v nichž neskrýval svůj odpor vůči na-

4 Po parlamentních volbách v roce 1935 byla SdP nejsilnější německou stranou a získala legitimitu stát se jediným mluvčím sudetských Němců. Obrovský propad zaznamenaly německé křesťansko-sociální strany, což posílilo nacionální proudy v německém katolickém prostředí.

5 Eduard Winter (1896–1982), původně řeholník řádu svatého Benedikta, ze kterého na počátku druhé světové války vystoupil, profesor církevních dějin a patrologie na německé Teologické fakultě v Praze, historik. V období nacistické okupace sympatizoval s nacismem, po válce s komunismem, byl členem akademie věd v NDR a přednášel na Humboldtově univerzitě v Berlíně.

6 Karl Hilgenreiner (1867–1948), římskokatolický kněz, politik, kanovník kapituly Všech svatých na Pražském hradě, papežský prelát a profesor na německé Teologické fakultě v Praze, v letech 1935–1936 její rektor. V letech 1919–1938 byl vůdčím představitelem Německé křesťansko-sociální strany lidové v ČSR, 1929–1935 jejím předsedou a 1920–1939 senátorem NS. V březnu 1938 se podílel na spojení strany s SdP. Po německé okupaci ČSR se politicky neangažoval, v roce 1946 byl odsunut do Rakouska, kde přednášel na Vídeňské katolické akademii.

7 Pietro Ciriaci (1885–1966), římskokatolický kněz, diplomat, kardinál. Na kněze byl vysvěcen v roce 1909, studoval na papežské Roman Athenaeum S. Apollinare, kde získal v roce 1904 doktorát z filozofie, o pět let později doktorát z teologie a v roce 1911 z kanonického práva. Apoštolský nuncius v Československu v letech 1928–1934, stabilizoval vztahy mezi Svatým stolicem a Československem, dojednal podmínky a podpis modu vivendi v roce 1928.

8 Pius XI. (1857–1939), pontifikát vykonával v letech 1922–1939. Za jeho pontifikátu Svatý stolec uzavřel řadu konkordátů a mezinárodních smluv s převážně nově vzniklými státy, včetně Lateránských smluv a kontroverzního Říšského konkordátu. Na konci svého pontifikátu tvrdě vystoupil proti nástupu nových totalitních režimů, které odsoudil ve svých encyklikách – 14. 3. 1937 v encyklice *Mit brennender Sorge* proti pohanskému nacismu a 19. 3. 1937 v encyklice *Divini Redemptoris* proti ateistickému komunismu.

cistické ideologii. Pozornosti samozřejmě neunikl ani fakt, že patřil ke katolické inteligenci a studoval v Římě. Jeho obliba mezi věřícími a vliv, který na něj měl, postačovaly, aby se na něj gestapo zaměřilo, několikrát jej povolalo k výslechu a vyhrožovalo mu zatčením. Jistě také nebyla náhoda, že krátce po jeho zatčení byla zabráná budova dejvického semináře pro německé ministerstvo pošt a bohoslovci se museli přestěhovat do letního sídla pražských arcibiskupů v Dolních Břežanech.

Pověstnou „poslední kapkou“ byla pro gestapo mše, kterou Beran sloužil za československé důstojníky uvězněné v koncentračních táborech: *Dejvice jsou čtvrtí důstojníků, a tak, když nadešla neděle, muži – důstojníci – naplnili celý kostel do posledního místa. Hlava na hlavě, samí muži. Když pak náš monsignore přidal proti zvyku po slavné mši sv. Otče náš, všichni porozuměli, za koho a za co. Nikdy nezněla modlitba Páně seminárním kostelem tak jako tenkrát. Když pak varhaník přidal Svatý Václave, kostel hřměl nezlomnou silou plamených, mužných hlasů...⁹*

HEYDRICHÁDA

Gestapo si pro Berana přišlo časně zrána 6. června 1942. Po domovní prohlídce byl odvezen k výslechu do Petschkova paláce a ještě téhož dne převezen do pankrácké věznice. Zde se poprvé setkal s nelidským zacházením. Surový kápo ho vyvlekl z cely

a kopl do zad tak prudce, že ještě dlouhá léta trpěl tupou bolestí v krajině ledvin. Jak později Beran poznamenal, předpokládal, že jej čeká úděl stovek popravených a bude během několika dnů zastřelen. Byl však pro něj připraven jiný úděl: v červenci jej převezli do terezínské policejní věznice Malá pevnost. Štěpán Trochta¹⁰ ve svých pamětech vzpomíná: *S tehdejším rektorem semináře Beranem jsme pracovali na Baukomandu. Odváželi jsme Štěrka na dvoukolé káře. Jednoho dne, když řádil Storch, zažili jsme velké zabíjení Židů. Storch nám hodil jednoho polomrtvého Žida pod káru, když jsme s ní, naplněnou kamením, projížděli průjezdem dolů po svahu. Káru jsme už nemohli zadržet. Stěží se mi podařilo s velkým rizikem odsunout Žida v poslední chvíli nohou, abychom ho nepřejeli. Když jsme se vraceli, ležel v příkopu, ústa nacpaná hlínou a senem. Domníval jsem se, že je již mrtev. Ale na polední apel ho ještě dovezli živého. Odpoledne ho dodělal Rojko.¹¹*

Násilí bylo ve věznici všudypřítomné a podmínky života nesnesitelné. Na hromadných celách sloužily ke spaní tříposchodové dřevěné pryčny. Cely byly tak přeplněné, že vězni leželi pouze na boku. Víc než hlad je sužovaly vši, které bránily odpočinku. V rohu cely stál záchod, který přetékal, ale větrat se smělo jen ve dne. Zcela nedostačující byla strava – ráno dostávali vězni neslazený odvar z cikorky a skrojek chleba, večer omáčku s kousíčkem masa.

Josef Beran v roce 1942 krátce před zatčením Foto: SokA Plasy

Štěpán Trochta Foto: SokA Plasy

9 LUDVÍK, František: *Požehnaný, jenž přichází ve jménu Páně!* Arcidiecéšní pastorační ústředí v Praze, Praha 1946. s. 14–15.

10 Štěpán Trochta (1905–1974), římskokatolický kněz, salesián, sídelní biskup litoměřický. V roce 1923 vstoupil do noviciátu, řeholní sliby složil v září 1925. Od října 1928 studovat teologii v Turíně, v roce 1932 dosáhl doktorátu a přijal kněžské svěcení. V květnu 1942 byl zatčen gestapem, deportován do Terezína, Mauthausenu a Dachau, kde zůstal do konce války. V roce 1947 byl jmenován sídelním biskupem litoměřickým. V letech 1948–1949 se stal mluvčím českých biskupů při jednáních s představiteli komunistického státu, od roku 1949–1953 byl internován ve své rezidenci a v roce 1954 odsouzen k 25 letům vězení. V roce 1960 byl propuštěn, nesměl však vykonávat svůj úřad. V roce 1968 byl plně rehabilitován, znovu se ujal biskupského úřadu a v roce 1973 byl jmenován kardinálem.

11 NOVOSAD, Jaroslav: *Štěpán Trochta. Svědek „T“*. Portál, Praha 2001, s. 47.

Postavení kněží všech konfesí bylo v Terezíně mnohem horší než v případě politických vězňů, dozorcí je zesměšňovali a s oblibou týrali. Malá pevnost Terezín byla pro většinu vězňů pouze přestupní stanicí. Také Josefa Berana čekala další cesta. Po dvou měsících odjížděl transportem přes Cheb do koncentračního tábora Dachau.

SATANOVO MĚSTO

Na nádraží městečka Dachau dorazil transport s Josefem Beranem 4. září 1942. Z vagonů nahnali vězně na korbě nákladních aut a dovezli je do koncentračního tábora za městem. V příjmové kanceláři vyplnili s Beranem dotazník, sejmuli mu otisky prstů, pořídili fotografii a zařadili jej do vězeňské kategorie Schutzhaftling,¹² Geistlicher.¹³ Na trestanecký pruhovaný oděv¹⁴ mu přidělili červený trojúhelník,¹⁵ který označoval politického vězně. Do vězeňské karty jako důvod zatčení uvedli *nebezpečí, že by se stýkal s kruhy šovinistickými a Říši nepřátelskými*.¹⁶ K ubytování byl přidělen na kněžský blok číslo 28 a dostal své nejdůležitější označení pro celý pobyt v táboře – registrační číslo 35844.¹⁷

Koncentrační tábor Dachau se stal centralizačním místem pro duchovní ze všech okupovaných zemí. Od roku 1942 sem svázeli kněze a řeholníky z okolních táborů. Celkem se tu se-

šlo 2720 duchovních ze 134 diecézí a 24 národů.

Josef Beran rozdělil dobu svého pobytu v KT Dachau do tří období, v nichž se postupně měnily podmínky života v lágru. První etapu nazval „obdobím rigorózních opatření“. Od jeho příjezdu v září 1942 se postupně zmírňovaly disciplinární prostředky, ale přesto zůstávala celková opatření velmi přísná. Zejména byly těžce trestány vnějšíkové náboženské projevy, přistiženým hrozila výplata pětadvaceti ran býkovcem a několikátýdenní samotka v betonové kobce. Platil přísný zákaz vstupu duchovních ostatních národností na německý blok 26, kde byla provizorní kaple. Ilegálně se svátostmi zaopatřovali nemocní a tajně se také rozšiřovalo svaté přijímání.

Druhou fází Beran pojmenoval „obdobím zmírněných opatření“, které v táboře nastalo od roku 1944. Němci postrádali pracovní síly a na zajatce začali pohlížet jako na dělníky. *Osmělovali jsme se stále víc a více. Vzdali jsme si krajany i k nám do kaple, kde měli příležitost k svátostem a býti na mši sv. Dosáhli jsme toho, že jsme měli i tridua kolem svátku sv. Václava, sv. Cyrila a Metoděje. Zavedli jsme si i měsíční rekolekce, jak je mívá Mariánská družina kněží v Praze, a každou neděli jsme měli dopoledne pastorační konference...*¹⁸

Třetím stadiem bylo „období zase větší přísnosti“. S úbytkem naděje na konečné vítězství se stávali Němci stále nedůvěřivější. Tábor byl vlastně trvale ve stavu stanného práva a jakékoli shlukování bylo posuzováno jako podezřelé. Mezi německými a polskými spoluvězni se našli udavači a bylo třeba zvýšené obezřetnosti i v pastorační činnosti. Kněží se například dobrovolně hlásili jako ošetřovatelé na blok zamořený tyfem, kde zároveň zpovídali a zaopatřovali nemocné, případně sloužili tajně mši svatou.¹⁹

Přes různé zvraty v podmínkách života duchovních v koncentračním táboře prošli kněží v Dachau nejotřesnější perzekucí křesťanského duchovenstva v historii novověku. Z celkového počtu 2720 duchovních zahynulo do osvobození 1034 kněží a řeholníků.

KAŽDODENNOST V KT DACHAU

Katoličtí duchovní se v táboře setkávali s lidmi, které by za běžných okolností nepoznali. Byli mezi nimi liberálové, socialisté, dokonce komunisté a kromě toho i duchovní jiných konfesí – své vězně měla Československá církev evangelická, Jednota bratrská, Jednota českobratrská, Československá církev i církev pravoslavná. Ke sblížování a navazování neobvyklých přátelství napomohlo společ-

12 Schutzhaftling – vězeň ochranné vazby. Ochranná vazba byla uvalována gestapem na základě nařízení o ochraně národa a státu z 28. 2. 1933 (*Reichsgesetzblatt*, 1933, č. 17). Toto nařízení omezovalo německou ústavou zaručená práva a umožňovalo uvěznit lidi bez řádného soudu. Stát se tak „preventivně“ chránil před „osobami nebezpečnými Říši“.

13 Geistlicher – označení pro duchovního.

14 Pruhované uniformy byly zavedeny v KT Dachau v letech 1937–1938.

15 Kategorie vězňů vyjadřovaly barevné trojúhelníky přišité na oděvu na levé straně prsou a z pravé strany nohavice kalhot. *Politici vězni měli trojúhelník červený, kriminální zelený, asociální černý, svědci Jehovovi fialový a homosexuálové růžový. Židé měli napříč základního trojúhelníku ještě žlutý, takže vznikla dvoubarevná Davidova hvězda. Nad trojúhelníkem na bílém plátěném obdélníčku bylo umístěno vězeňské číslo*. In: ZÁMEČNÍK, Stanislav: *To bylo Dachau*. Paseka, Praha 2003, s. 69.

16 HOFFMANN, Bedřich: *A kdo vás zabije... Život a utrpení kněžstva v koncentračních táborech*. 4. vyd. Společenské podniky, Přerov 1947, s. 330.

17 Auszug aus dem alphabetischen Namensverzeichnis der Häftlinge des Konzentrationslagers Dachau. In: *Archiv KZ – Gedenkstätte Dachau*. Nášivka s číslem je uložena v archivu rodiny Danuše Kavinové-Brabcové.

18 BERAN, Josef: *Pastorace v Dachau*. Archiv Pastoračního střediska v Praze, fond Josef krd. Beran.

19 Zpracováno volně podle BERAN, Josef: *Pastorace v Dachau*.

né věznění na blocích a prožívané utrpení, které nutně vedlo k solidaritě napříč konfesemi i politickými stranami.

V lednu 1943 v táboře vypukla epidemie břišního tyfu. Beran se do nemocnice dostal až na třetí pokus, kdy se mu horečka vyšplhala na čtyřicet stupňů. Nákazu přežil, byl však velmi zesláblý a vážil pouhých 49 kg. Pomocí přátel se jej podařilo přeradit do komanda k lágrovým invalidům, s nimiž v táborové punčochárně látal ponožky.

Po zákroku Vatikánu se s kněžímí začalo lépe zacházet a Beran se dostal jako písař do kanceláře, kde tajně vypisoval statistiky příchoďů a úmrtí vězňů a dával je přátelům k uschování, za což hrozil trest smrti. Za velkého osobního nebezpečí také vydával pro zajaté z lágrové písařny denně o 250 lístků na chleba víc, než bylo dovoleno. Po čase v písařně skončil a díky vězeňské solidaritě dostal nové zaměstnání jako hlídač v zeleninovém skladišti, kde se otočil zády pokaždé, když si hladoví spoluvězni přišli pro pár brambor.

OSVOBOZENÍ A NÁVRAT DOMŮ

Koncentrační tábor Dachau osvobodila americká armáda dne 29. dubna

1945. V prostorách tábora se nacházelo třicet tisíc vězňů, kteří jen o vlas unikli plánovanému pochodu smrti. Mezi zachráněnými byl i Josef Beran. Nejprve spěchal domů, kde krátce pobyl u příbuzných, ale už 25. května 1945 se vrátil do Prahy.

Zapojil se neúnavně do práce, pokračoval v dejvické pastoraci, kázal na poutích, na národních slavnostech a manifestacích, zpovídal, vyučoval a pořádal kurzy katolické výchovy. Vybudoval Arcidiecézní pastorační ústředí,²⁰ byl jmenován místopředsedou Katolické akce²¹ a 1. července 1945 se stal zástupcem pražského ordinária při arcidiecézním svazu Katolické charity. Před začátkem nového semestru v roce 1945 se vrátil na fakultu jako řádný profesor pastorálního bohosloví.

VOLBA ARCIBISKUPA

Od smrti Karla kardinála Kašpara v roce 1941 zůstal pražský arcibiskupský stolec neobsazený. Po válce nastal čas na změnu. Svatý stolec předložil podle modu vivendi²² seznam kandidátů československé vlády k vyjádření. Mezi kandidáty byl strahovský opat a premonstrát Bohuslav Jarolímek,²³ významný teolog a františkán Jan Evangelista Urban²⁴ a rektor pražského semináře Jo-

Josef Beran v květnu 1945

Foto: Soka Plasy

- 20 Arcidiecézní pastorační ústředí v Praze (APÚ) bylo ustaveno 25. 8. 1945, jeho účelem bylo sestavit kolektiv duchovních, kteří by pozorně studovali všechny stránky náboženského života a výsledky použili pro zdokonalení pastorace. Činnost měla být přípravou pro plnění úkolů Katolické akce. V čele APÚ stál jako zástupce Ordinaria Josef Beran.
- 21 Katolická akce (KA) – součást celosvětové Katolické akce, sdružení katolických kněží a laiků, jehož cílem byla účast laiků na apoštolátu církve. Inicivoval ji papež Pius XI. encyklikou *Ubi arcano Dei* ze dne 23. 12. 1922.
- 22 Modus vivendi je v mezinárodním právu typ dohody o soužití mezi dvěma státními subjekty. Úmluva mezi ČSR a Svatou stolicí byla sjednána v lednu 1928. V platnost vstoupila 2. 2. 1928.
- 23 Bohuslav Jarolímek (1900–1951), římskokatolický kněz, člen premonstrátského řádu, doktor teologie, církevní a kulturní historik. V letech 1939–1950 opat Strahovského kláštera v Praze, za nacistické okupace účastník domácího odboje. V prosinci 1950 odsouzen ve vykonstruovaném monstrprocesu s devíti vysokými církevními hodnostáři („Zela a spol.“) k dvacetiletému vězení, zemřel na rakovinu v nemocnici pankrácké věznice.
- 24 Jan Evangelista Urban (1901–1991), římskokatolický kněz, člen františkánského řádu, provinciál řádu, šéfredaktor časopisu *Serafinský prapor*. Do řádu františkánů vstoupil v roce 1918. Studoval na františkánském institutu v Bolzanu a filozofii a teologii v Praze, na kněze byl vysvěcen v roce 1924. V roce 1927 založil řeholní institut sester Apoštolátu III. řádu sv. Františka (lidově „urbanky“). V roce 1930 získal doktorát filozofie na FF UK. V březnu 1950 byl zatčen StB a v dubnu odsouzen v monstrprocesu s představiteli řádů ke 14 letům vězení. Vězněn byl na Mírově a ve Valdicích. Ve vězení onemocněl tuberkulózou. Propuštěn na amnestii v roce 1963, souhlas k duchovní službě získal až v roce 1968, v roce 1974 mu byl státní souhlas znovu odebrán.

Intronizace arcibiskupa pražského Josefa Berana

Foto: archiv Josefa Bláhy

sef Beran.²⁵ Vláda nevznesla námitky proti žádnému z nich a papež Pius XII.²⁶ vybral z kandidátů Josefa Berana. Jmenování bylo zveřejněno 7. listopadu 1946.

V neděli 8. prosince 1946 přijal Josef Beran v katedrále sv. Víta v Praze biskupské svěcení. Jeho světiteli byli Saverio Ritter,²⁷ apoštolský internunciatus²⁸ v Praze, Mořic Pícha,²⁹

biskup královéhradecký, a Antonín Eltschkner,³⁰ pomocný biskup pražský. Zároveň byl nový pražský metropolita intronizován. Obřadu byli přítomni členové vlády v čele s předsedou Klementem Gottwaldem. Dne 4. prosince 1946 složil arcibiskup Beran přísahu věrnosti Československé republice do rukou předsedy vlády Klementa Gottwalda.

Po svém nástupu do funkce arcibiskupa pražského a primase českého prosazoval usmíření, solidaritu a spolupráci ve všech vrstvách společnosti. Činorodě se pustil do práce, prováděl vizitace, biřmoval, kázal, posvěcoval základní kameny kostelů, charitních budov, škol, podporoval záměr zřízení plzeňského biskupství, zakládal sdružení, spolky a účastnil se poutí. Podnikl několik cest na Slovensko, jejichž cílem byla snaha o sblížení obou národů. Nevyhýbal se však ani světským akcím, zúčastňoval se divadelních premiér, koncertů, filmů a nadšený potlesk fanoušků jej provázel při jeho zahajovacím výkopu fotbalového utkání. Stal se nejen morální autoritou, ale také oblíbenou „celebritou“, která se snažila přiblížit katolickou církev moderní společnosti a její působení začlenit do všech sfér každodenní lidské činnosti.

25 Na veřejnosti kolovaly zprávy o dalších kandidátech, mezi nimiž byl prelát Otakar Švec (který se kandidatury vzdal z důvodů dlouhodobé nemoci) a olomoucký profesor František Cink. In: LUŇÁČKOVÁ, Marie: *Velká mše*. Křesťanská akademie, Řím 1970, s. 191.

26 Pius XII. (1876–1958), pontifikát vykonával v letech 1939–1958, zapsal se do historie jako první papež, který uznal „mrvní hodnotu demokracie“, setrval v dlouhodobé tvrdé opozici vůči komunismu. V roce 1949 stvrdil dekret svatého oficia, který exkomunikoval z katolické církve všechny členy komunistických stran.

27 Saverio Ritter (1884–1951), římskokatolický kněz, knihovník, titulární arcibiskup, doktor teologie a filozofie, diplomat Svatého stolce, apoštolský nunciatus v Praze.

28 Diplomatický zástupce hlavy římskokatolické církve na úrovni vyslance. Na rozdíl od nuncia bývá internunciatus ustanoven v menších státech.

29 Mořic Pícha (1869–1956), římskokatolický kněz, biskup královéhradecký, člen řádu sv. Lazara Jeruzalémského, od roku 1911 kanovníkem katedrály sv. Víta a v roce 1927 jejím scholastikem. V roce 1921 byl jmenován apoštolským protonotářem. Publikoval četné články a studie z oboru církevního práva. Roku 1931 byl jmenován královéhradeckým biskupem. Od počátku roku 1950 byl internován ve své rezidenci a poslední léta života strávil ve svém paláci jako vězeň pod dozorem StB.

30 Antonín Eltschkner (1880–1961), římskokatolický kněz, na kněze vysvěcen v roce 1905, biskupské svěcení přijal v roce 1933, probošt svatovítské kapituly, doktor teologie, jako první biskup podepsal v roce 1951 „věrnost republice“, nositel Řádu republiky, misijně činný, esperantista, publicista. Do roku 1961 byl jediným státem uznávaným pomocným biskupem v Čechách.

Pouť svaté Anny v Mnichově Hradišti v roce 1947

Foto: SokA Plasy

CÍRKEV V NEJISTÉ DOBĚ

První oficiální návštěvu Říma v nové funkci vykonal arcibiskup Beran 8. února 1947. Přijel v době, kdy účast komunistů ve vládě, orientace na spojenectví se Sovětským svazem a hluboké reformy v hospodářské, sociální a kulturní oblasti vyvolávaly nesrovnalosti mezi Svatým stolcem a oficiální vládní politikou Československa. Vatikánské kruhy se obávaly omezení suverenity a demokracie v Československu a své znepokojení nad vnitropolitickou situací neskrývaly. Při audienci u papeže Pia XII. jej Beran

ujistil, že vláda poměry zklidňuje a dodržuje náboženskou svobodu.

Od poloviny roku 1947 se začala vyostřovat mezinárodní situace, která zasahovala i do vnitropolitického vývoje země. Státy se přestaly dělit na vítězné a poražené a na mezinárodním poli vznikla bipolární uskupení východního a západního bloku, přičemž ČSR spadala do vlivu sféry SSSR, zatímco Vatikán příslušel k západní Evropě.

Houstnoucí atmosféru ve společnosti vyjadřoval i společný pastýřský list všech biskupů ordinářů ze dne

19. listopadu 1947. Episkopát v něm reagoval na stav české politiky a obracel se s výzvou na věřící i odpovědné činitele: *Přibývá demagogické troufalosti a smělosti poměrně s ubýváním statečnosti opravdových charakterů, a přece nebylo nikdy třeba tolik pevnosti povahové jako v našich dobách. [...] Jsou do nebe volající křivdy páchané pod rouškou práva a spravedlnosti na majetku a osobním právu. Je zneužíváno a znehodnocováno i jméno národní čistoty k provádění vrcholných nespravedlností. A odvolání? Vyloučené. Náprava? Neproveditelná.*³¹

31 Společný pastýřský list všech ordinářů v Československu – listopad 1947, 19. 11. 1947. In: *Pastýřské listy 1945–2000*. Arcidiecéze pražská. Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 2003, s. 44.

*Ještě všem všem
+ Jozef Beran,
arcibiskup pražský*

Foto: SokA Plasy

Pro účely ministerstva vnitra byl v listopadu 1948 vypracován Beranův portrét, který měl charakterizovat jeho vztah k lidovědemokratickému zřízení: *Arcibiskup Dr. Beran je pro církev katolickou beze sporu mužem na svém místě, je dokonale teologicky a filosoficky vzdělán, neboť studoval jednak v Římě, jednak v Praze, kde dosáhl profesorské katedry na teologické fakultě University Karlovy. Je rozvážný, prozíravý, opatrný, ale stejně rozhodný a důsledný, takže má všechny vlastnosti, potřebné pro svůj vysoký úřad. Je však také svěhlavý a neústupný. Sám o sobě říká: „Já jsem beran a nepovolím.“ Je rozhodným odpůrcem a nepřítelem lidové demokracie, stoprocentním reakcionářem a reprezentantem reakce.* (ABS, f. 305-369-2, s. 100. Arcibiskup Dr. Beran a jeho okolí – poměr k lid. dem. zřízení, ze dne 22. listopadu 1948.)

KOMUNISTICKÝ REŽIM A KATOLICKÁ CÍRKEV PO ÚNORU 1948

Na počátku roku 1948 vypukla v Československu vládní krize. V rozhodujících dnech se Josef Beran jako nejvyšší představitel katolické církve v zemi zcela jednoznačně vymezil vůči totalitní moci a stál pevně na straně zachování demokracie. Své stanovisko k únorovým událostem roku 1948 zveřejnil 24. února v pastýřském listu *Nemlč arcibiskupe, nesmíš mlčet!*³² V *Lidové demokracii* a *Svobodných novinách* vyšel tento pastýřský list jako úvodník 25. února 1948: *Vzpamatujte se! Věřím, že nechcete rozdmýchovat bratrovražedné boje, ale takto se jim nevyhnete. Zamyslete se nad svou odpovědností! Udržujte právní řád! Neničte odkaz prezidenta Osvoboditele! První cestou se dosáhne trvalejších reforem, i těch nejradikálnějších!* Jeho výzva však zcela zanikla v ruchu převratových událostí.

Vztah státu a církve se po uchopení moci komunistickou stranou dostal do nové roviny. Katolická hierar-

32 *Nemlč, arcibiskupe! Nesmíš mlčet!* – únor 1948, 25. 2. 1948. In: *Pastýřské listy 1945–2000. Arcidiecéze pražská*, s. 51.

Arcibiskup Beran a Klement Gottwald před slavnostním *Te Deum*
14. června 1948

Foto: ČTK

dávání většiny katolických periodik z důvodu *nedostatku papíru*.³³ Do ryze církevních záležitostí začali svévolně zasahovat místní straniční funkcionáři a množily se případy šikanování kněží.

TE DEUM

Krátce po únorovém převratu navštívil arcibiskupa Berana ministr Alexej Čepička³⁴ a v zastoupení státu nárokoval uznání poúnorového režimu. Začala zdlouhavá vyjednávání, kdy se hrálo především o čas. Zatímco církev doufala, že režim dlouho nevydrží a brzy padne, komunisté potřebovali čas, aby definitivně přetáhli na svou stranu sedmdesát procent svých voličů, kteří byli zároveň členy některé z církví.

Nejprve se pokusili dostat katolickou církev pod svou kontrolu. Po zvolení Gottwalda prezidentem požádal Čepička arcibiskupa, aby sloužil u této příležitosti *Te Deum*. Oplátkou mu přislíbil obnovení činnosti církevních škol. Alexej Čepička později odkryl záměry komunistů: *Te Deum, které bylo slouženo u příležitosti volby prezidenta, bylo výsledkem tahanic a sporů. Představovali jsme si, že jím bude dán na straně katolické hierarchie předpoklad, že otevřeně řeknou, že jsou pro stávající režim. Avšak asi dva dny po této události [...] byl pak vydán 15. června oběžník obsahující 6 bodů, v nichž se říká, že tento akt neměl znamenat proklamaci pro režim, a nepřímě se v něm hovořilo proti režimu*.³⁵

chie v komunistech viděla nepřátele křesťanství, kteří budou usilovat o jeho zničení. Zároveň se český episkopát ocitl v pozici, kdy měl jako první vyjednat podmínky činnosti církve v komunistickém státě, a to v době vyostřeného konfliktu mezi Východem a Západem.

Komunisté považovali konflikt s církví v budoucnosti za nevyhnutelný a současně předpokládali, že náboženství přirozenou cestou postupně odumře. Proti církvi používali prostředky a metody osvědčené v likvidaci politické opozice. Dva dny po převzetí moci zastavili komunisté vy-

33 Tři katolické týdeníky *Katolík* (náklad 30 000 výtisků), *Neděle* (náklad 120 000 výtisků) a *Rozséváč* (náklad 120 000 výtisků) byly nahrazeny jediným periodikem *Nedělní rozséváč* (bez udání nákladu). Více VAŠKO, Václav: *Neumlčená. Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce*. I. díl. Zvon, Praha 1990, s. 188–194.

34 Alexej Čepička (1910–1990), právník, komunistický politik, zeť Klementa Gottwalda, od roku 1929 člen KSČ, za nacistické okupace v letech 1942–1945 vězněn v koncentračním táboře Buchenwald, v letech 1946–1960 poslanec NS, 1947–1948 ministr vnitřního obchodu, 1948–1950 ministr spravedlnosti, současně generální tajemník ústředního akčního výboru Národní fronty, 1949–1950 předseda Státního úřadu pro věci církevní, 1950–1956 ministr národní obrany, 1953–1956 náměstek předsedy vlády, 1949–1958 člen předsednictva ÚV KSČ. Po roce 1956 byl postupně odvolán z významných státních a stranických funkcí.

35 KAPLAN, Karel: *Církevní komise ÚV KSČ 1949–1951*. Edice dokumentů, svazek I, Církevní „šestka“. ÚSD – Doplněk, Brno – Praha 1994, s. 45.

JE NUTNÉ NAPADNOUT JE ZE VNITŘ³⁶

V plánu likvidace církve bylo narušit vztah mezi duchovními a biskupy, vyvolat roztržku mezi kněžími, oslabit důvěru věřících v duchovní vůdce a oddělit církev od jejího centra ve Vatikánu. Pro oslabení vlivu církevní hierarchie přikročili komunisté k založení „obrodného hnutí katolíků“, jehož cílem bylo soustředit „pokrokové“ kněze a „pokrokové“ věřící, kteří by uvnitř církve vytvořili tlak na obrodu církve v souladu s lidovědemokratickými požadavky. Bohužel se našli kněží, kteří většinou z touhy pro kariéru a majetku zradili své kněžství i církev a s komunisty spolupracovali.

Záminkou k otevřenému nepřátelství mezi státem a církví byla exkomunikace katolického kněze a tajného člena KSČ Josefa Plojgara,³⁷ po níž následovalo vyloučení Josefa Berana ze Svazu bojovníků za svobodu a mediální kampaň, která očerňovala arcibiskupa. Další aférou byl nálezný odposlouchávacího zařízení v Dolním Smokovci, které odhalili biskupové na své konferenci. Arcibiskup protestoval u představitelů vlády a žádal vysvětlení. Mezitím státem vytvořené hnutí „pokrokových katolíků“ využilo vžitého názvu Katolická akce a změnilo její obsah s úmyslem zmást

veřejnost i katolické kněze a izolovat církevní hierarchii.

Na vzniklou situaci reagovali biskupové pastýřským listem nazvaným *Hlas biskupů a ordinářů věřícím v hodině velké zkoušky*,³⁸ jenž byl určen ke čtení v kostelech na svátek Božího těla dne 19. června 1949. Biskupové v něm označili komunisty organizovanou „Katolickou akcí“ za lživou, nekatolickou a zakázanou. Zároveň seznámili věřící s výčtem represálií vedených režimem proti církvi. Před svátkem Božího těla obcházel policie a církevní tajemníci fary a zabavovali pastýřský list s pohrůžkou, že jeho přečtení bude posuzováno jako trestný čin.³⁹

STRAHOVSKÉ KÁZÁNÍ A BOŽÍ TĚLO

Brzy se po Praze rozneslo, že arcibiskup Beran pronese významné poselství už v předvečer svátku Božího těla v kostele strahovského premonstrátského kláštera. Zakázaný pastýřský list přečetl strahovský opat Bohuslav Jarolímek. Pak do naprostého ticha přeplněného chrámu přísahal věrnost „na život a na smrt“ církvi a arcibiskupovi.⁴⁰ Arcibiskup pronesl velmi emotivní proslov: „Nevím, kolikrát ještě budu moci k vám promlouvat, ale nyní prohlašuji veřejně jako biskup: nikdy, nikdy, nikdy nesvolím k dohodě, která směřuje proti zákonům Božím a církvi

Josef Plojhar

Foto: ČTK

*svaté... Přisahám jako biskup: nikdy neznadím práv Božích a církve svaté. Velice mě bolí, že kvůli mně pronásledován bude můj dobrý český lid. Ale nemohu jednat jinak.*⁴¹ Následující den už režim neponechal nic náhodě a vše probíhalo zcela v jeho režii.

Na svátek Božího těla byla katedrála přeplněná a plná napětí. V chrámu se mezi křesťany shlukovali najatí provokatéři. Před homilií v obavě, že mu

36 Informace pro A. Čepičku o plánu na vznik hnutí pokrokových katolíků. In: KAPLAN, Karel: *Církevní komise ÚV KSČ 1949–1951*, s. 55.

37 Josef Plojhar (1902–1981), římskokatolický kněz, český politik, ministr zdravotnictví, předseda Celostátního mírového výboru katolického duchovenstva. Po teologických studiích působil jako kaplan v Českých Budějovicích, politicky se angažoval v ČSL. Za německé okupace byl zatčen v průběhu protektorátní akce dne 1. 9. 1939, uvězněn v Linci a v září 1939 transportován do KT Buchenwald. V květnu 1942 byl přemístěn do KT Dachau, kde zůstal až do konce války. V letech 1945–1948 byl předsedou krajské organizace ČSL v Českých Budějovicích a členem předsednictva ČSL. V únoru 1948 se postavil na stranu komunistů a stal se členem ÚV NF. V letech 1948–1951 místopředseda, 1951–1968 předseda a od roku 1969 čestný předseda ČSL, kterou uvedl do područí KSČ. V letech 1948–1968 ministr zdravotnictví, 1945–1969 poslanec NS, 1969–1981 poslanec FS ČSSR. V letech 1951–1968 předseda Celostátního mírového výboru katolického duchovenstva a od roku 1952–1972 místopředseda ÚV Svazu československo-sovětského přátelství.

38 Pastýřský list biskupů a ordinářů ČSR o spolupráci církve a státu – červen 1949, 15. 6. 1949. In: *Pastýřské listy 1945–2000. Arcidiecéze pražská*, s. 73–74.

39 Rozšiřování obsahu tohoto oběžníku naplňovalo skutkovou podstatu § 32 zák. číslo 231/1948 Sb. na ochranu lidově demokratické republiky. In: KAPLAN, Karel: *Církevní komise ÚV KSČ 1949–1951*, s. 190.

40 VAŠKO, Václav: *Neumlčená. Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce*. II. díl. Zvon, Praha 1990, s. 79.

41 *Kardinál Josef Beran. Malý sborník dokumentů*. Pastorační středisko, Praha 2000, s. 22.

nebude umožněno přečíst celý pastýřský list, zvolal arcibiskup to nejdůležitější: „Drazí v Kristu! Jsou zde mezi Vámi provokatéři. Nedejte se nikým vyprovokovat, pohleďte na tyto malé české děti,“ a ukázal na družičky, stojící v bílých šatech s květinovými košičky na stupních presbytáře. Pak pokračoval: „Jsou vám před katedrálou rozdávány ‚Katolické noviny‘. Já prohlašuji, že to nejsou Katolické noviny, právě tak jako ‚Katolická akce‘ není katolickou akcí.“⁴² To byla slova, na která provokatéři čekali, pod kůrem se ozval pronikavý hvizd, na jehož povel začalo dupání a řev. Arcibiskup na to zareagoval slovy: „Snad u nás ještě platí zákon, že se nesmí rušit bohoslužby!“⁴³ Situaci zachránil varhaník, jenž v té chvíli začal hrát Kde domov můj a kostelem se rozezněl mohutný zpěv státní hymny a po ní stejně mocně zazněl nejstarší chorál Svatý Václave. Po ukončení mše se arcibiskup vrátil do paláce, který mezitím obsadila Státní bezpečnost a arcibiskupa v něm internovala. Od tohoto dne začala Beranova internace trvající čtrnáct let.

STUPŇUJÍCÍ SE REPRESE

O situaci nejlépe vypovídá promluva Rudolfa Slánského⁴⁴ na poradě krajských tajemníků KSČ ze dne 15. září 1949: *My jsme vzali biskupům půdu. Vzáli jsme církvi všechn tisk. Všude do konzistorií jsme dosadili komisaře. Zavřeli jsme církevní školy, letos nebude otevřena ani jediná církevní škola. Teď postupně jim bereme kláštery. Zavíráme kněze [...] Administrativně zakročujeme zatím proti těm, kteří štvou nejvýraznějším způsobem, přestupují naše zákony, ty zavíráme. Bylo by dobré, abys-*

Poslední internace v Radvanově (hvězdičkou označen pokoj, v němž bydlel arcibiskup Beran)

Foto: SokA Plasy

*te měli připravené takové černé listiny těch největších štváčů v krajích a okresech. Pamatovat na to, když ne dnes, tak zítra to budeme potřebovat.*⁴⁵

Dne 14. října 1949 schválilo Národní shromáždění církevní zákony, jejichž přijetí hluboce zasáhlo do fungování církve. Na církevní činnost v jednotlivých obvodech dohlíželi církevní tajemníci, kteří se stali nástrojem státu, a duchovní byli podřízeni jejich svělosti. Biskupové proti postupu státu protestovali, ale jejich úsilí bylo marné. Nakonec skončili všichni ordináři v domácí izolaci, byli zbaveni jakéhokoliv vlivu na dění v církvi a nezákonně internováni mnoho let na neznámých místech mimo své diecéze.

FEŠÁKÝ KRIMINÁL⁴⁶

Pro svůj nekompromisní postoj byl arcibiskup Beran komunistickým režimem označen za „zrádce lidu“, uvržen do domácího vězení a od 7. března 1951 internován na různých místech republiky. Přestože se místa internace po několika letech měnila, podmínky zůstávaly dlouho stejné. K obsluze mu byly přiděleny tři řeholní sestry, které se staraly o chod domácnosti a podléhaly stejnému režimu jako arcibiskup. Budovu hlídala stráž se psy, zabílená okna se nesměla otevírat a k občasným vycházkám sloužil malý dvorek. Arcibiskup byl dokonale izolován od veškerého dění, nedostával korespondenci, nesměl sledovat média ani přijímat návštěvy.

42 VAŠKO, Václav: *Neumlčená. Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce*. II. díl, s. 80.

43 STAVĚL, Cyril: *Večer v den slavného requiem*. Strojopis uložený v Archivu Pastoračního střediska v Praze.

44 Rudolf Slánský (1901–1952), český komunistický politik, dlouholetý člen ÚV KSČ a generální tajemník KSČ (1945–1951).

Dne 23. 11. 1951 byl uvězněn, obžalován a uznán vinným špionáží, velezradou, sabotáží a prozrazením vojenského tajemství.

Popraven 3. prosince 1952 na dvoře pankrácké věznice.

45 KAPLAN, Karel: *Stát a církev v Československu 1948–1953*, s. 98. Upr. a rozš. vyd. knihy Staat und Kirche in der Tschechoslowakei 1948–1953. Oldenbourg, München 1990. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR – Doplněk, Praha – Brno 1993.

46 Takto nazval místo internace svého představeného kněz Josef Plojhar.

Zádušní mši svatou za Josefa kardinála Berana sloužil apoštolský administrátor pražský mons. František Tomášek

Foto: archiv Danuše Kavinové-Brabcové

Zato čelil neustálému sledování, odposlouchávání a tajnému fotografování. Nesměl znát jméno místa, kde jej internovali, ani jak dlouho internace potrvá nebo jaký další osud jej čeká. Předpokládal, že bude souzen v některém monstrprocesu nebo zůstane v internaci do konce života. Stejně tak se ale mohl stát obětí „nešťastné náhody“ nebo „přirozeného“ úmrtí. Tento stav trval do roku 1963, kdy mu byla udělena milost.⁴⁷ I nadále se však nemohl ujmout řízení svého úřadu a žil pod stálým dozorem Státní bezpečnosti na určeném místě pobytu v Mukařově u Prahy.

MÍSTA INTERNACE:

ARCIBISKUPSKÝ PALÁC
(19. 6. 1949 – 7. 3. 1951)

ROŽELOV U ROŽMITÁLU
(7. 3. 1951 – 2. 4. 1951)

RŮŽODOL U LIBERCE
(2. 4. 1951 – 17. 4. 1953)

MYŠTĚVES
(17. 4. 1953 – 20. 12. 1957)

PABĚNICE U ČÁSLAVI
(20. 12. 1957 – 4. 10. 1963)

MUKAŘOV (4. 10. 1963 – 2. 5. 1964)

RADVANOV (2. 5. 1964 – 19. 2. 1965)

Zpráva o propuštění arcibiskupa z izolace se brzy rozkřikla a Mukařov se stal doslova poutním místem. Stát znovu zasáhl a arcibiskupa převzeli do těžce přístupného Radvanova. Zde jej zastihlo jmenování kardinálem.

NEDOBROVOLNÝ EXIL

Aby umožnil fungování církevních struktur ve státě, vzdal se Josef Beran své funkce arcibiskupa⁴⁸ a přijal do-

⁴⁷ Dne 5. října 1963 složil arcibiskup Josef Beran slib věrnosti republice a současně podepsal prohlášení, že nebude vykonávat jako pražský arcibiskup úřad ordinátora pražského. Poté byl státní mocí penzionován a postaven mimo aktivní službu.

⁴⁸ Umožnil jmenování mons. Františka Tomáška apoštolským administrátorem v Praze. Titul arcibiskupa zůstal Josefu Beranovi až do jeho smrti.

Sarkofág Josefa kardinála Berana v chrámu sv. Petra ve Vatikánu

Foto: Michaela Korcová

hodu mezi Svatým stolicem a komunistickým státem. Odstěhoval do Říma s vědomím, že se do vlasti už nesmí vrátit.⁴⁹ Sílu této oběti lze jen těžko docenit. Brzy se však ukázalo, jak správné to bylo rozhodnutí. Jeho příjezd do Říma znamenal povzbuzení pro československou exulantskou komunitu všude ve světě a posilu pro kněžskou emigraci ve Vatikánu. Beranovo vystoupení na II. vatikánském koncilu, kde pronesl projev o náboženské svobodě, výrazně posunulo diskusi o svobodě svědomí a podpořilo vznik *Deklarace o náboženské svobodě*.⁵⁰

Jeho přítomnost v Římě „oživila“ vysílání české sekce Radia Vaticana, napomohla ke vzniku časopisu *Studie* a k vydávání duchovní literatury určené pro věřící za „železnou oponou“. Pro naše krajany zřídil v centru Říma poutní dům Velehrad. Tím však jeho aktivita nekončila. Smutný konec pražského jara přinesl i novou vlnu emigrace. Uprchlíci z Československa dodnes vzpomínají na staříčského kardinála, který jim neváhal pomoci osobní intervencí u italských úřadů.

Jeho život, poznamenaný těžkou nemocí, šel pomalu ke konci. Nadě-

ji na rehabilitaci a návrat do vlasti ukončila okupace Československa vojsky Varšavské smlouvy a nástup „normalizace“. Kardinál Beran zemřel v Římě 17. května 1969.

I po své smrti zůstal pro komunistickou ideologii nebezpečný. Jak vyplývá z archivních dokumentů, úřady nedovolily převézt jeho ostatky do vlasti a uložit je v pražské katedrále. Komunisté se obávali, že by se tichý akt mohl změnit v mohutnou protirežimní demonstraci.

Odmítnutí, které přišlo z Prahy, přimělo papeže Pavla VI.⁵¹ k rozhodnutí, jež mnohé překvapilo. Vyslovil osobní přání, aby tělesné ostatky kardinála Berana byly uloženy v papežských kryptách baziliky sv. Petra. Smuteční obřady se konaly 22. května 1969 ve svatopetrské bazilice v severní apsidě nedaleko oltáře zasvěceného sv. Václavu. Po zádušních bohoslužbách, které sloužil pražský administrátor biskup František Tomášek, vykonal výkrop hrobu oproti zvyklostem sám papež. Účast papeže na pohřbu byla neslýchaná, stejně tak jako jeho přání, aby byl kardinál pohřben pod svatopetrským dómem mezi papeži.

Prostý sarkofág s nápisem JOSEPH CARD. BERAN na šedém mramoru byl umístěn vlevo u vchodu do České kaple v kryptě baziliky sv. Petra a stal se poutním místem věřících z Československa. Přestože komunistický režim vyvinul značné úsilí, kardinál Beran neupadl v zapomnění.

Nyní se znovu hovoří o tom, zda mají být jeho ostatky převezeny do vlasti, nebo zůstat na tomto navýsost čestném místě. Přes své poslední přání spočinout v rodné zemi zůstává v nuceném exilu dodnes.

49 V cestovním pasu měl poznamenáno, že se do Československa může vrátit jen se souhlasem ministerstva zahraničí.

50 *Deklarace o náboženské svobodě* tvoří dodatek ke schématu o ekumenismu a potvrzuje neporušitelné právo každého člověka na svobodu vyznání jako „element základní svobody plynoucí z přirozenosti každé osoby“.

51 Pavel VI. (1897–1978), vykonával pontifikát v letech 1963–1978. Předsedal druhé části II. vatikánského koncilu. Mezi jeho zásadní díla patří encyklika *Humanae vitae* a apoštolská exhortace *Evangelii nuntiandi*.